

УДК 614.8:338.43 (045)

ДЕМЕНТ Максим, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри організації і технічного забезпечення
аварійно-рятувальних робіт;

БИРКО Вікторія, курсантка II курсу Навчально-наукового інституту
цивільного захисту

Національний університет цивільного захисту України

dement_maksym@nuczu.edu.ua

byrko.viktoriiia_2024b@nuczu.edu.ua

КЛІМАТИЧНІ РИЗИКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Сільське господарство належить до секторів економіки, що найбільшою мірою залежать від природно-кліматичних умов, а тому є особливо вразливим до проявів глобальних кліматичних змін. Підвищення середньорічної температури повітря, зміна режиму опадів, збільшення частоти та інтенсивності посух, паводків, буревіїв і інших небезпечних природних явищ призводять до трансформації агрокліматичних умов ведення сільськогосподарського виробництва. Такі процеси безпосередньо впливають на врожайність культур, стан ґрунтового покриву, водні ресурси та загальну стабільність функціонування аграрного сектора.

У сучасних умовах кліматичні зміни дедалі частіше виступають чинником виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру, що відповідно до Кодексу цивільного захисту України розглядаються як порушення нормальних умов життєдіяльності населення, спричинені небезпечними подіями природного або техногенного походження. У зв'язку з цим проблема управління кліматичними ризиками в аграрному секторі набуває комплексного характеру та потребує інтеграції економічних, екологічних і безпекових підходів у межах функціонування системи цивільного захисту.

Посилення впливу кліматичних змін на аграрні території призводить до зростання кількості небезпечних природних процесів, які здатні спричинити значні матеріальні збитки та соціально-економічні втрати. До таких явищ належать тривалі посухи, пилові бурі, аномальні температурні коливання, інтенсивні опади, паводки, підтоплення та природні пожежі на сільськогосподарських угіддях. Їх наслідком можуть бути деградація ґрунтів, порушення виробничих процесів, зниження економічної ефективності аграрного виробництва та погіршення умов життєдіяльності населення у сільських регіонах.

Водночас масштабні прояви таких природних процесів можуть набувати ознак надзвичайних ситуацій регіонального або державного рівня,

що вимагає залучення сил і засобів єдиної державної системи цивільного захисту. У цьому контексті управління кліматичними ризиками слід розглядати як важливу складову державної політики у сфері забезпечення безпеки населення і територій.

Кліматичні ризики у сільському господарстві мають багатофакторний характер і формуються під впливом природних, економічних та соціальних чинників. Вони можуть призводити до значних утрат аграрного виробництва, зниження доходів фермерських господарств, порушення функціонування аграрної інфраструктури та погіршення соціально-економічної ситуації у сільських регіонах. У разі значного масштабу негативних наслідків такі явища можуть трансформуватися у надзвичайні ситуації природного характеру.

У цих умовах особливого значення набуває підвищення стійкості аграрних територій до небезпечних природних явищ. Під стійкістю слід розуміти здатність територіальних громад, об'єктів аграрної інфраструктури та виробничих систем зберігати функціональність і забезпечувати швидке відновлення після впливу небезпечних подій. Досягнення такого рівня стійкості потребує застосування системного підходу до управління ризиками, який передбачає поєднання організаційних, інженерно-технічних та економічних заходів.

Важливим напрямом діяльності системи цивільного захисту є реалізація превентивних заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій або зменшення масштабів їх можливих наслідків. До таких заходів належать протипожежний захист сільськогосподарських територій, удосконалення систем протипаводкового та меліоративного захисту, модернізація інфраструктури водокористування, а також упровадження технологій раціонального управління земельними ресурсами.

Суттєве значення має також підвищення рівня готовності територіальних громад до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру. Це передбачає розвиток місцевих систем реагування, проведення навчань і тренувань з питань цивільного захисту, а також формування культури безпечної поведінки серед населення та працівників аграрного сектора.

Важливим елементом системи управління кліматичними ризиками є застосування економічних механізмів зниження негативних наслідків екстремальних природних явищ. Розвиток системи аграрного страхування, державних програм підтримки фермерських господарств, а також використання фінансових інструментів компенсації збитків сприяють підвищенню економічної стійкості аграрного сектора та зменшенню рівня його вразливості до кліматичних загроз. Особливу роль у цьому контексті відіграє страхування сільськогосподарських ризиків, що дає змогу аграрним виробникам частково компенсувати втрати врожаю, спричинені посухами,

паводками, градом, буревіями або іншими небезпечними природними явищами.

Система аграрного страхування виступає одним із ключових інструментів фінансового захисту фермерських господарств, оскільки забезпечує перерозподіл ризиків між виробниками, страховими компаніями та державою. У багатьох країнах світу ефективність такої системи підвищується державною підтримкою страхових програм, що передбачає часткове субсидування страхових премій або створення спеціальних страхових фондів. Запровадження подібних механізмів стимулює участь аграріїв у страхових програмах та підвищує їх фінансову стабільність у разі настання несприятливих погодних умов.

Крім того, важливим напрямом розвитку системи економічного захисту аграрного сектора є впровадження інноваційних фінансових інструментів, зокрема індексного страхування, що базується на показниках погодних умов або рівня врожайності. Такий підхід спрощує процедури оцінювання збитків та забезпечує оперативне відшкодування втрат аграрним виробникам. У поєднанні з державними програмами підтримки та розвитком системи управління ризиками це сприяє підвищенню адаптивності аграрного сектора до змін клімату та зменшенню соціально-економічних наслідків екстремальних природних явищ.

Водночас на державному рівні реалізуються заходи щодо адаптації економіки до змін клімату, які передбачають інтеграцію кліматичних аспектів у систему стратегічного планування розвитку територій, удосконалення механізмів управління ризиками надзвичайних ситуацій та підвищення ефективності функціонування інфраструктури цивільного захисту.

Отже, кліматичні зміни створюють комплексні виклики для аграрного сектора та системи цивільного захисту. Зростання частоти та інтенсивності небезпечних природних явищ потребує формування ефективної системи управління кліматичними ризиками, що поєднує превентивні заходи, підвищення стійкості аграрних територій, розвиток інфраструктури цивільного захисту та застосування економічних механізмів підтримки аграрного виробництва.

Реалізація комплексного підходу до управління кліматичними ризиками сприятиме підвищенню рівня безпеки населення і територій, зменшенню масштабів утрат від надзвичайних ситуацій природного характеру та забезпеченню сталого розвитку аграрного сектора в умовах глобальних кліматичних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 10.03.2026).

2. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 10.03.2026).

3. Шубравська О., Прокопенко К. Ризики та індикатори стійкості сільгоспвиробництва України в умовах зміни клімату. *Економіка України*. 2023. 66(12(745)). 41–67. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.12.041> (дата звернення: 10.03.2026).

4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Матеріали та рекомендації щодо адаптації до зміни клімату. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/adaptatsiya-do-zminy-klimatu> (дата звернення: 10.03.2026).

УДК 619:611 (045)

ДРАГАН Юлія, викладач вищої кваліфікаційної категорії,
голова ЦК агрономічних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Старобільський фаховий коледж
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля»

ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА СТАН ВОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ (БАСЕЙН РІЧКИ ДНІПРО) ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Зміна клімату є одним із ключових викликів XXI століття, що суттєво впливає на природні екосистеми та економічну діяльність людини. Для України особливого значення набуває стан водних ресурсів, адже аграрний сектор безпосередньо залежить від забезпеченості якісною та достатньою кількістю води. Басейн річки Дніпро є стратегічно важливим водогосподарським регіоном, який забезпечує водою значну частину території країни, зокрема основні сільськогосподарські райони.

Сільське господарство України формує вагомую частку ВВП та експорту країни. Водночас воно є однією з найбільш кліматозалежних галузей. Підвищення температури повітря, нерівномірний розподіл опадів, зростання частоти посух та екстремальних погодних явищ безпосередньо впливають на водний баланс річкових систем. Зміни гідрологічного режиму Дніпра та його притоків створюють ризики для зрошення, тваринництва, водопостачання аграрних підприємств і стабільності врожаїв.

В умовах кліматичної нестабільності питання адаптації аграрного виробництва до змін водного режиму стає пріоритетним напрямом наукових досліджень і державної політики.